P. Cazacu

EMIGRANȚII DE PESTE PRUT

DR. P. CAZACU

EMIGRANŢI DE PESTE PRUT ÎN ROMÂNIA

BUCUREŞTI
1941

Extras din:
REVISTA FUNDAŢIILOR REGALE
Nr. 8—9, August—Septemvrie 1941

EMIGRANȚI DE PESTE PRUT ÎN ROMÂNIA

După ocuparea la 1812 a Basarabiei de către Ruși, pe atunci ortodocși, populația basarabeană își caută refugiu dincoace de Prut. Cu privire la aceasta, Casso, fost ministru țarist, notează: « către sfârșitul anului 1812 a început emigrarea Basarabenilor în principatul Moldovei. Martorul ocular rus, protopopul Cunițky, ne-a lăsat o descriere a acelor mișcări a țăranilor, din regiunea nou formată și, la distanță de un secol întreg, rămâne o grea impresie a sentimentului de disperare, care cuprinsese mii de pașnici locuitori. Administrația (rusească) a Basarabiei era în neputință de a lupta împotriva acestui rău. Iși lăsau așezările mai cu seamă țăranii: ei își așezau în grabă avutul în căruță și se duceau spre Prut, ca să treacă pe malul drept, rămas sub suzeranitate turcească ». Vedem dar dela început cum *țăranii*, locuitori pașnici, la vestea de a fi robiți împărăției pravoslavnice rusești, care în mod solemn le proclama « eliberarea de sub jug turcesc », au fost cuprinși de disperare și au fugit. Se înțelege că s'au luat măsuri militare: « Moldova a fost declarată infectată de ciumă, trecerea Prutului a fost oprită, sub amenințarea pedepsei cu moartea ».

Aceeași reacție împotriva ocupației rusești a venit și din partea marilor proprietari, dintre care mulți au rămas în Moldova și nu s'au mai întors în Basarabia decât ca fugari în timpul Eteriei.

Emigrarea marilor proprietari și a intelectualilor a luat proporții mai însemnate după 1830, când instituțiile locale autonome moldovenești au început să fie rusificate mai intens.

O nouă și mare emigrare din Basarabia s'a produs la 1878, când România a fost silită să retrocedeze județele Ismail, Cahul, Bolgrad, ce ne fuseseră restituite după pacea dela Paris, la 1856.

Toate aceste emigrări masive de peste Prut în România arată că Românii autohtoni din Basarabia, cu toate condițiile de pace, de avantaje materiale, cu toate privilegiile, de care se bucurau marii proprietari, cu toată siguranța proprietății și vieții și cu toate posibilitățile largi de parvenire în armată, administrație, diplomație, justiție, etc., de care se puteau bucura cei ce se rusificau, — n'au fost mulțumiți să rămâie supuși străinului cotropitor și veneticului, chiar atunci când el era mai mult sau mai puțin pravoslavnic.

După statornicirea unei vieți normale în Basarabia, emigrările masive de acolo au încetat. Dar ca un simptom de constantă și permanentă nemulțumire față de stăpânirea străină, de rusificarea continuă în toate ramurile, emigrările individuale și în mici grupuri au continuat în tot cursul oblăduirii rusești în Basarabia, până la 1918.

Nu există date statistice, nici studii asupra acestor emigrări în masă, în grupuri și individuale, dar sunt bine cunoscute unele figuri reprezentative de emigranți, din care vom evoca câteva.

Prima personalitate însemnată dintre emigranții Români Basarabeni a fost *Alecu Russo*. Născut la 1818 dintr'o familie boierească (după mamă Donici), cu studii universitare din Elveția, el se stabilește în Moldova liberă.. Pentru o piesă reprezentată la teatrul național din Iași, la 1846 («Jicnicerul Vadră» sau «Provincialul la teatru național») și socotită ca subversivă, este surghiunit la mânăstirea Soveja. După înfrângerea mișcării revoluționare dela 1848, din Moldova (pornită și împotriva lui Mihai Sturdza, ce domnea în baza Regulamentului Organic), la care participase, Russo este silit să se expatrieze. Se duce în Ardeal, unde ia parte la adunarea națională din Câmpia Libertății și este întemnițat de Unguri la Cluj. După ce scapă de acolo, pleacă la Paris, unde lucrează împreună cu Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Nicolae Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu și alți prieteni Moldoveni și Munteni exilați. Reîntors în Moldova, după plecarea lui Mihai Sturdza, moare încă tânăr (1859), lăsându-ne cea mai frumoasă poemă în proză a limbii române: «Cântarea Ro-

mâniei ». Ar fi s'o recitim întreagă, atât e de frumoasă şi atât de bine se potriveşte zilelor ce le trăim.

Din « Amintiri », voi cita câteva rânduri: « A doua aducere aminte, ce iarăşi, ca toate aducerile aminte, dulce luceşte între flori şi raze aurite, este un sat frumos, răşchirat între grădini şi copaci pe o vale a codrilor Bâcului, cu un păr mare la mijloc. De, sunt *mulţi ce nu ştiu poate de Codrii Bâcului* (*căci de lungă vreme nu se mai vorbeşte în Moldova de ei!*) şi mai mulţi vor fi, care nu ştiu ce însemnează părul din mijlocul satului. Codrii erau odată aşezare de apărare ca plăieşia munţilor, salbă de smarald a Basarabiei, precum Basarabia era cuibul răscoalelor din Ţară, moşia celor Novaci, de răul cărora urdiile tătăreşti nu se puteau înturna în Bugeac cu pradă din Ţara Ieşească şi cuibul voinicilor din cântecele vechi. Codrenii erau mândri şi nu purtau numele nănaşilor lor. Cântecul zice: « s'a aflat la Mohilău de Codreanul cela rău ».

Russo, acest emigrant din Basarabia, ne apare astfel ca un om inteligent, cult, patriot înfocat, autor de piese subversive pentru teatrul din Iaşi, răsvrătit şi surghiunit în Moldova şi în Transilvania, prieten şi colaborator în lupta pentru cauza naţională, cu Kogălniceanu şi ceilalţi contemporani, poet, scriitor de talent, publicist, apărător al neamului şi tradiţiei.

Altă figură şi mai proeminentă a emigranţilor români de peste Prut a fost *Bogdan Patriceicu-Hasdeu.* S'a coborît dintr'un neam de boieri vechi, cu tradiţie intelectuală. Născut la Cristineşti (Hotin), în 1836, a făcut studii universitare la Harcov, apoi a fost sublocotenent de cavalerie în armata ţarului. In 1856 s'a răzvrătit împotriva Rusiei şi a trecut în Moldova, unde s'a stabilit, mai întâi ca magistrat la Cahul, apoi profesor la Iaşi, şi în sfârşit la Bucureşti, unde a condus şi Arhivele Statului.

Activitatea şi opera lui Hasdeu sunt imense. El a fost filolog, istoric, poet, dramaturg, prozator, critic, satiric, pamfletar. Nu este locul aici de a enumăra operele şi activitatea lui. De altfel până astăzi nu avem încă un studiu complet şi unitar asupra tuturor laturilor de activitate a acestui gigant al culturii noastre. Ceea ce caracterizează şi dă unitate operei şi vieţii lui Hasdeu este inteligenţa lui vie, cultura vastă şi multilaterală, patriotismul adânc, ura împotriva împărăţiei ruseşti şi a veneticilor, spiritul

ascuţit, pătrunzător şi sarcastic, temperamentul de luptător înfocat, răzvrătit şi pasionat al acestui profesor universitar şi membru al Academiei Române.

Din vasta lui operă ne vom mărgini să citàm versul profetic pe care prin gura Vidrei îl adresează lui Răzvan:

« Tu să legi într'o cunună *toate ţările române*
Incă dela Marea Neagră pân' la falnicul Carpat
Să nu domneşti ca un Vodă, ci ca Răzvan împărat ».

Contemporan cu Hasdeu şi bun prieten cu el a fost un alt emigrant din Basarabia, *Zamfir C. Arbore* (1848—1933). Din neam boieresc, din Iurcenii Lăpuşnei, după mamă din Bucovina, Arbore şi-a făcut studiile liceale la Chişinău, apoi a urmat la Academia de Medicină din Petersburg. Răzvrătindu-se împotriva regimului tiraniei ruseşti, este închis în fortăreaţa Petropavlovsc şi apoi emigrează în Elveţia, de unde după rătăciri bacuniniste, vine în ţară pe la 1874. Colaborează cu C. A. Rosetti la *Românul*, apoi la *Telegraful Român* şi la alte gazete şi reviste de pe timpuri. Leit-motivul publicisticei lui era combaterea tiraniei ruseşti şi a răpirii Basarabiei. Dela el ne-au rămas mai multe volume, dintre care: *Basarabia în secolul XIX*, premiat de Academia Română, şi *Dicţionarul geografic al Basarabiei*, *In temniţă* şi *In exil*. Este caracteristic motto, pe care l-a pus pe frontispiciul cărţii sale asupra Basarabiei: « adversus hostem aeterna auctoritas esto ». Casa lui Arbore era un centru de întâlnire al tuturor tinerilor naţionalişti emigraţi din Basarabia, care erau stabiliţi în ţară sau erau în trecere prin Bucureşti. De aici plecau cărţi, reviste, gazete, manifeste, pamflete pentru Basarabia. Dela Zamfir Arbore şi de la scriitorul acestor rânduri a plecat, între altele, gazeta subversivă « Basarabia », tipărită pe hârtie de scrisori şi care a fost distribuită şi autorităţilor ruseşti, în timpul revoluţiei din 1905, pentru a le determina să îngăduie apariţia la Chişinău a gazetelor în limba română, cu scopul de a combate mişcările revoluţionare printre Moldoveni. Dela Arbore şi dela scriitorul acestor rânduri au plecat prin contrabandă la Chişinău primele litere latine, cumpărate cu fonduri date de Banca Naţională şi cu care s'au tipărit acolo primele gazete româneşti.

Mulţi ani profesor de limba rusă la Şcoala Superioară de Război, având ca elev pe vremuri şi pe Principele Ferdinand, moştenitorul tronului, Arbore a propagat prin viu grai, la multe generaţii de ofiţeri ideea lui: adversus hostem aeterna auctoritas esto şi că principalul hostis al neamului românesc este Rusia, indiferent dacă este pravoslavnică sau nu.

Pe la 1892 apare la Iaşi un alt emigrant din Basarabia *Constantin Stere*. După romantice rătăciri prin dogmele marxiste şi revoluţionare, pe care le-a plătit scump, cu exilul în Siberia, ajuns în ţară, acest om, dotat cu o inteligenţă vie şi o cultură vastă şi multilaterală, devine repede profesor de Drept constituţional la Universitatea din Iaşi. Cursurile lui sunt frecventate, studiate, comentate.

Curajul şi onestitatea convingerilor lui, temperamentul de cercetător şi luptător, originalitatea ideilor aduc în sălile lui, amorţite şi îmbâcsite de mediocrităţi, aer nou, mişcare, primenire, curente de idei, conflicte de idei, polemici. El intră în publicistică, debutează cu critica literară şi socială, scrie povestiri. Trece la critica politică, intră în politica activă, ca membru în partidul liberal, cu grupul generoşilor, foşti socialişti, grup de idei de luptă, de propagandă şi realizări. In jurul programului de reforme radicale politice şi sociale, care se impun, ca bază pentru o viaţă nouă naţională, în jurul « Vieţii Româneşti » se adună o mare parte din elita intelectuală din toată ţara, din provinciile româneşti subjugate atunci şi din toate ramurile de activitate. Polemica lui Stere cu Gherea este un model de critică obiectivă a marxismului. « Cele trei zile în Ardeal » şi « Poetul pătimirii noastre », scot chestiunea naţională din stagnare, ridică şi popularizează pe poetul Goga, scot chestiunea reformelor din cadrul îngust al politicei interne şi le ridică la rangul de probleme fundamentale pentru întregirea neamului şi atragerea tuturor Românilor subjugaţi la « Piemontul românesc », în care urmează să dispară: « foamea periodică », « pelagra cronică » şi celelalte rămăşiţe ale iobăgiei şi nedreptăţilor istorice, acumulate prin războaiele, ocupaţiile şi rapturile celor trei împărăţii vecine. Când războiul ruso-japonez, înfrângerea Rusiei, revoluţia (prima revoluţie rusească), determină reînvierea mişcării naţionale în Basarabia, Stere pleacă acolo, ajută, coordonează, îndrumează în formă de miş-

care naţional-democratică mişcarea spre Piemontul românesc. Războiul balcanic, apoi primul război mondial ridică marea problemă a atitudinii României. Neutralitatea, războiul alături de Germani, aşa cum se preconizase de toate forţele ţării, în special după 1878, război alături de Ruşi, erau cele trei soluţii posibile. La început s'a admis neutralitatea, care putea să fie oricând schimbată. Ea a dat putinţa de discuţie, care repede a devenit extrem de pasionată. In dilema grea: pentru Ardeal sau pentru Basarabia, Stere, care cunoştea bine situaţia şi avea legături cu amândouă provinciile (casa lui Stere dela Iaşi era centru de întâlnire a emigranţilor basarabeni, ardeleni şi bucovineni), luase de mult o atitudine clară şi precisă. Era de mult pentru alianţa cu Germania şi scria: «prin Basarabia vom ajunge la Ardeal», susţinând cu tărie: «nici într'un caz cu Rusia». Dela început până la sfârşit, în mijlocul patimilor, a propagandei sincere şi celei interesate, a deslănţuirilor politice şi omeneşti, a stat neclintit, dârz şi curajos, a suportat toată izolarea, ruperea legăturilor politice şi de prietenie, toate calomniile, toate insultele. Urmează războiul, dezastrul, refugiul, revoluţia din Rusia, mişcarea de renaştere naţională din Basarabia. Stere este chemat acolo. Aduce aportul său de talent, convingere, muncă şi pasiune pentru votarea Unirii. Din nou este ridicat în slavă: preşedinte al Sfatului Ţării, decorat de Regele Ferdinand. Dar sfârşitul războiului schimbă complet situaţia. Stere este trimis la parchetul militar şi închis la Văcăreşti pentru trădare. Părăsit, izolat, fostul Rector al Universităţii din Iaşi, fostul leader politic liberal, temutul şi respectatul publicist, suportă totul în linişte. Iese din această grea situaţie, mulţumită puternicului sprijin al răposatului Rege Ferdinand, care era convins de patriotismul sincer şi de sacrificiile lui Stere pentru ideea Unirii. După scurt timp, Stere îşi reia activitatea politică şi publicistică. Se alege triumfător la Soroca, locul lui de obârşie. Luptă împotriva abuzurilor din administraţia Basarabiei cu toată puterea lui încercată. Odată ajuns la putere, partidul ţărănist, al cărui leader devenise Stere, îl elimină. Suportă şi această lovitură. Obosit, desgustat, dar neînvins, Stere scrie romanul vieţii sale: «In preajma revoluţiei», care arată încă o putere ascunsă a bătrânului septuagenar. Natura miloasă aduce liniştea eternă sufletului sbuciumat şi chinuit al lui Stere, în 1936.

Ceea ce constitue o caracteristică comună a acestor patru emigranți din Basarabia, în România, este: inteligența, cultura vastă, răzvrătire împotriva Rusiei tiranice, muncă neobosită, preocupare de soarta Basarabiei, de soarta neamului românesc întreg. Ei mențin aprinsă făclia misiunii lor de a ține trează conștiința națională asupra drepturilor și datoriilor ei pentru Basarabia, Ardeal, Bucovina și mențin legăturile cu aceste provincii subjugate. Toți au suflete răzvrătite și sbuciumate, caractere tari ca diamantul, cu multe scânteeri, lumini și colori; toți sunt luptători hotărîți, cărturari, publiciști, polemiști, critici; toți, în măsură mai mare sau mai mică, sunt talentați; toți și-au adus contribuția la viața publică și cultura națională; toți au avut avere moștenită și toți au murit săraci. Toți și-au făcut datoria, și-au îndeplinit misiunea și au bine-meritat dela Patrie. Aș putea spune că au avut o deviză comună acești cavaleri romantici: « Lutter, souffrir, créer et puis dormir dans les bras de la terre », cum este scris pe mormântul unuia din ei.

DR. P. CAZACU

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ, BUCUREŞTI 1941

C. 73.276.